

МИТО ЯК ДЖЕРЕЛО НАПОВНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

В.В. Скрипник,
студент

П.С. Козелецький

Дніпропетровська державна
фінансова академія

Ключові слова: мито, митний тариф, державний бюджет, Гармонізована система опису і кодування товарів, експорт, імпорт, квоти.

Постановка проблеми. Зовнішня торгівля тісно пов'язана з національною економікою насамперед через надвисоку залежність економічного зростання країни від розвитку експортоорієнтованих галузей економіки, а також дефіцит на внутрішньому ринку споживчих товарів високої якості. Однак неефективна товарна структура вітчизняного експорту гальмує процес постійно зростаючих надходжень до державного бюджету країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі питання розвитку зовнішньої торгівлі України, багатовекторності інтеграційного розвитку, а також структурної реформи системи зовнішньоекономічної діяльності знайшли відображення в наукових працях О.Білоуса, В.Будкіна, І.Бураковського, А.Кредісова, В.Новицького, В.Онищенка, О.Плотнікова, А.Поручника, А.Румянцева та інших. У дослідженнях розглядаються окремі принципи проблеми формування міжнародних торговельно-економічних стратегій на державному рівні. Однак цілісної концепції до цього часу в науковій літературі не існує.

Мета статті. На основі аналізу динаміки митних статистичних даних визначити тенденцію подальшого зростання митних надходжень до державного бюджету, показати основні чинники, які прямо чи опосередковано впливають на цей процес та обґрунтувати напрями удосконалення зовніш-

Проблема, що постає сьогодні майже перед кожною країною, що розвивається, – це дефіцит бюджетних коштів. У статті розглядаються шляхи зменшення дефіциту державного бюджету за рахунок удосконалення системи мита, митних зборів та платежів.

ньоторговельних відносин України з країнами світу.

Виклад основного матеріалу. Проблема зовнішньої торгівлі України є досить актуальною. Нині уряд проводить заходи для прискорення вступу України до Світової організації торгівлі. Актуальність дослідження сфери зовнішньоекономічної діяльності України зумовлюється необхідністю концептуального обґрунтування основних напрямів і цілей співробітництва України, визначення доцільних інструментів такої взаємодії за окремими важливими її напрямками з урахуванням потреб вітчизняної економіки.

На сучасному етапі економічного розвитку доходи від зовнішньоекономічної діяльності посідають важливе місце у формуванні Державного бюджету України. Ще за часів Козацької держави, у період правління Богдана Хмельницького, митні збори від зовнішньої торгівлі стали одним із головних джерел поповнення державної скарбниці. Його сучасник Павло Алепський писав: «Хмельницький віддає на відкуп усю митну плату з купців на кордонах своєї держави, а також прибутки з меду, пива, горілки за 100 тисяч динарів утримувачам митниць. Цього стає йому на витрати на цілий рік» [9, с. 76-83].

Завдяки своєму географічному розташуванню і значній площі Україна є країною, яка водночас належить до Центрально-європейського, Чорноморського та Східноє-

вропейського регіонів, знаходячись на перетині трьох надзвичайно потужних геополітичних масивів: Євroatлантичного, Євразійського та Ісламського. У результаті історичних і політичних реалій територія України є інтегруючою складовою стратегічних протистоянь «північ - південь» і більш яскраво вираженого «захід-схід».

Таке гео економічне розташування має свої переваги, однак не позбавлене й недоліків. На даному етапі розвитку перед Україною гостро постає питання самоідентифікації, вибору «центру тяжіння», віднесення самої себе до однієї із згаданих гео економічних сил з урахуванням історичних традицій і, що більш важливо, майбутньої перспективи економічного розвитку.

За економічною природою основою доходів від зовнішньоекономічної діяльності є митні податки і збори. Інколи митні збори ототожнюють із митними податками. Зокрема, у деяких наукових дослідженнях під митним податком мають на увазі обов'язковий збір, яким оподаткову-

ють міжнародний обмін товарами та послугами. Слід зазначити, що митні збори не є податками.

Збори від зовнішньоекономічної діяльності складаються зі зборів за виконання покладених на митницю обов'язків, зборів за надання послуг у галузі митної справи, єдиного збору та консульських зборів. Світовий досвід переконує, що застосування митних зборів у країнах має тенденцію до зменшення. Тому варто зауважити, що основною складовою доходів від зовнішньоекономічної діяльності є митні податки (табл. 1).

Митні податки — це непрямі податки, які нараховуються при переміщенні предметів та послуг через митний кордон: податок на додану вартість, акцизний збір, ввізне та вивізне мито. За формою взаємовідносин між платником і державою митні податки є непрямими, тобто вони справляються до бюджету держави за допомогою цінних механізмів, причому конкретні платники не завжди є їхніми носіями.

Таблиця 1

Динаміка та структура надходжень митних податків та зборів до державного бюджету (млн.грн)

Назва	2004 рік		2005 рік		2006 рік	
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%
1. Митні податки:	5319,7		7125,8		8293,3	
1.1 акциз	612 824,40	0,67	598 853,20	0,45	1 050 834,30	0,61
1.2 ввізне мито	4 015 335,90	4,39	6 006 511,30	4,48	6 972 651,30	4,06
1.3 вивізне мито	691 606,80	0,76	520 520,40	0,39	269 916,20	0,16
2. Митні збори	759 450,20	0,83	877 756,70	0,65	1 001 834,60	0,58
<i>Усього доходів до бюджету</i>	<i>91 529</i>	<i>100,00</i>	<i>134 183</i>	<i>100,00</i>	<i>171 811</i>	<i>100,00</i>
	<i>412,50</i>		<i>217,40</i>		<i>459,00</i>	

Зовнішньоторговельний оборот України за останнє десятиліття збільшився майже в 3 рази передусім у результаті зростання експорту товарів низького ступеня переробки.

Україна чітко задекларувала свої наміри про вступ до Світової організації торгівлі та Європейського союзу, але ці процеси вимагають від держави виконання певних зобов'язань перед цими організаціями.

Український митний тариф, побудований на основі Гармонізованої системи опи-

су і кодування товарів (ГАТ/СОТ) і складається майже з 11 тисяч товарних позицій, до кожної з яких при імпорті застосовується пільгова або повна ставки ввізного мита залежно від країни походження товару.

У ході підготовки України до вступу у СОТ протягом 2005 р. майже на 4 тисячі товарних підкатегорій було знижено ставки ввізного мита, у тому числі більш ніж на 3 тисячі – до нуля. Це привело до зниження податкового навантаження на імпортні товари, що підпадають під митне оподатку-

вання (з 90,5 коп./дол у 2004 р. до 87,6 коп./дол у 2005 р., тобто на 3,3%). При цьому показник податкового навантаження на весь імпорту зріс (з 63,1 коп./дол у 2004 р. до 87,3 коп./дол у 2005 р.) через законодавче скасування пільг [3, с. 76].

Серед позитивних тенденцій, що характеризують розвиток зовнішньо-торговельних зв'язків України, слід зазначити диверсифікацію її регіональної структури. Зокрема, експорт українських товарів значною мірою переорієнтовувався на ринки країн далекого зарубіжжя, частка яких складає 74%. Порівняно з 2000 р. на 4,2% збільшився обсяг товарного експорту України в країни Азії, на 7,2% – в африканські країни, на 12,1 % – на європейський ринок.

Частка ринку держав СНД в експорті українських товарів скоротилася на 15,1%, зокрема, на чверть зменшився експорт в Російську Федерацію. Скоротився також і експорт послуг у країни СНД. На сьогодні в загальному обсязі вони займають 47%, що складає 2516 млн. доларів США (у 2000 р. їх частка була 61%).

Скорочується частка країн СНД і в українському товарному імпорті: з 58% у 2000 р до 52% у 2004 р. Імпорту послуг з держав СНД, навпаки, за даний період збільшився на 5,7%, їх обсяг на початок 2005 р. склав 407 млн. грн. Обсяг ринку єв-

ропейських держав в регіональній структурі імпорту зріс на 10,4% і склав на початок 2005 р. 9887 млн. доларів США.

У товарній структурі експорту України збільшилася частка чорних металів, виробів з чорних металів, електричних машин і устаткування; але зменшилася частка руд, шлаків і золи, енергетичних матеріалів, нафти і продуктів її перегонки, продуктів неорганічної хімії.

Проте зрушення в зовнішній торгівлі відбулися переважно за рахунок екстенсивних чинників. Менше третини (30,9% у 2006 р.) товарного експорту формувався продукцією повного виробничого циклу, майже десята частина – сільськогосподарською, решта (понад 60%) – товарами неповного виробничого циклу, зокрема, недорогими металами і виробами, мінеральними продуктами, продукцією хімічної промисловості, пластмасами та каучуком. Найбільш технологічна частина вітчизняної промисловості – машино – та приладобудування – продовжує становити менше 13% сукупного експорту, понад 2/3 якої реалізується на ринках СНД. За даними Національних рахунків України, динаміка фізичних обсягів експорту та імпорту за останні десятиліття у півтора рази перевищує зростання ВВП (рис. 1).

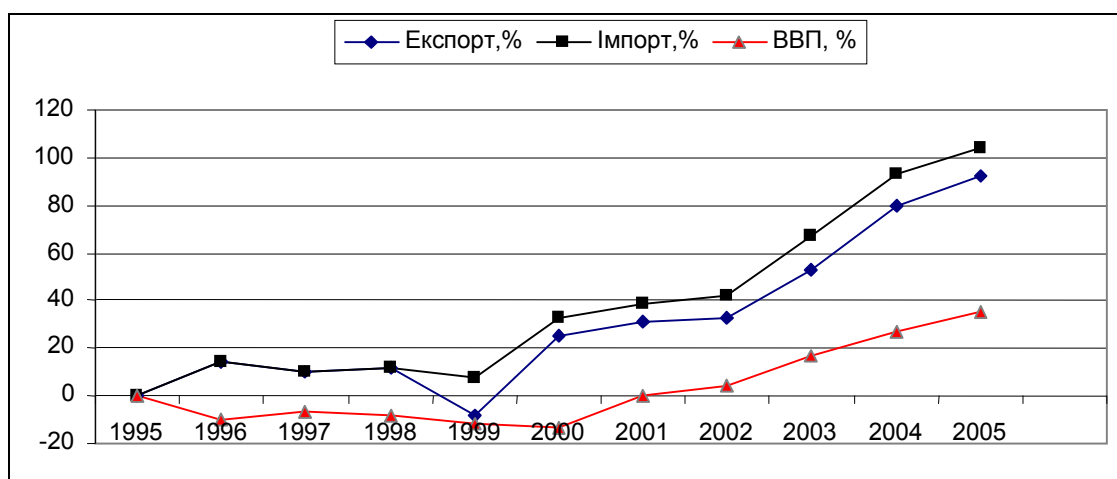

Рис. 1. Реальні зміни фізичних обсягів ВВП, експорту та імпорту, %

Якщо за 1995-2005 рр. ВВП збільшився в 1,3 раза, то експорт – в 1,9 раза, імпорту

більш ніж у два рази. Причому, вже починаючи з 1999 р., проявилась тенденція пере-

вищення темпів зростання імпорту порівняно зі збільшенням експорту. Випередження динаміки імпорту становило 1,2% на 1% збільшення експорту. За відносної стабільності структури торговельних операцій це означає, що поступово формувались умови для появи від'ємного сальдо поточного ра-

хунку платіжного балансу передусім у зовнішній торгівлі товарами (рис. 2).

Враховуючи довгострокову тенденцію випереджаючого зростання імпорту, причини виникнення від'ємного сальдо не можна вважати притаманними лише останнім рокам [5, с. 47].

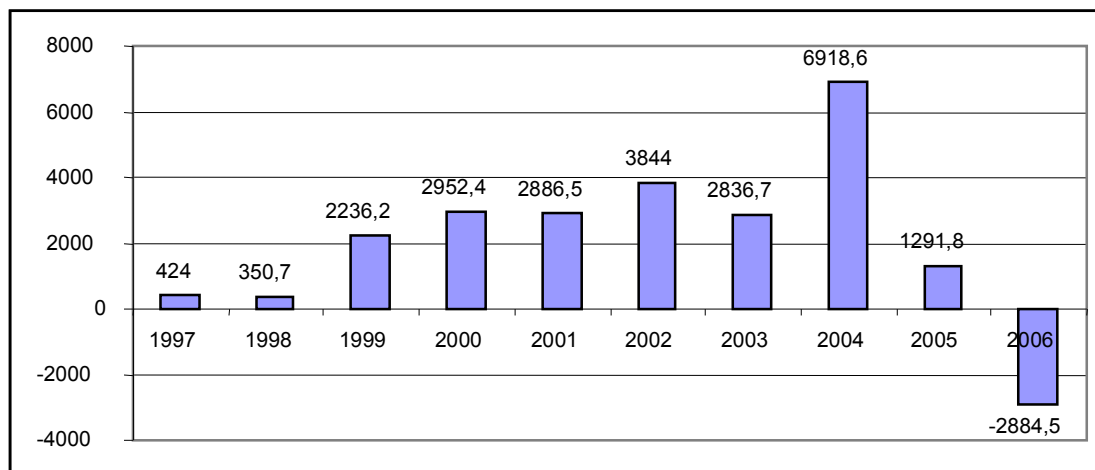

Рис. 2. Зовнішньоторгівельне сальдо України, млн. дол.

Митні платежі як фінансові інструменти регулювання економіки виконують цілий спектр функцій, які забезпечують формування оптимального обсягу та ефективної структури експорту та імпорту, створення рівних умов конкурентної боротьби вітчизняних і зарубіжних товаровиробників, а також забезпечення належного рівня надходжень до державного бюджету з метою сприяння стабілізації макроекономічної ситуації в країні.

Успішне виконання фіскальної функції митних податків передбачає дотримання низки вимог.

По-перше, надходження від зовнішньоекономічної діяльності мають становити значну частку в структурі дохідної частини державного бюджету. В Україні цей показник зріс: у 2002 р. він склав 20,4%, у 2005 р. – більше ніж 27%. Для порівняння: у Великобританії митниці дають у державну скарбницю до 40% усіх доходів, у Німеччині та Франції – до 30%.

По-друге, надходження мають бути постійними, стабільними та рівномірно розподілятися в регіональному розрізі. Тобто кошти повинні надходити до державного бюджету не у вигляді разових платежів з невизначеними термінами, а рівномірно

протягом бюджетного року. Це виконується завдяки тому, що зовнішньоекономічна діяльність здійснюється безперервно (без цього неможливе нормальне функціонування економіки країни).

Окремі науковці зазначають, що між рівнем митних ставок та рівнем економічного розвитку країн існує закономірність. Практика світової торгівлі свідчить, що країни з високим рівнем економічного розвитку зазвичай мають низькі ставки мита, оскільки їх конкурентоспроможна промисловість, як правило, не потребує додаткового економічного захисту за допомогою мита.

Стабільність надходжень визначається високим рівнем гарантій того, що заплановані в законі про Державний бюджет України на поточний рік доходи будуть отримані в повному обсязі (інакше стає невизначеною вся фінансова діяльність держави). Вона забезпечується професійною та оперативною роботою Державної митної служби України.

Митні податки в повному обсязі надходять до Державного бюджету України, а вже звідти розподіляються згідно з потребами регіонів. Фактично податок на додану вартість та акцизний збір із увезених на територію України товарів, ввізне та вивізне мито є надійним джерелом, за рахунок яко-

го здійснюється фінансування дотацій на вирівнювання подальшого економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Виняток становлять ввізне мито, яке стягується з імпорتنих нафтопродуктів, транспортних засобів, а також акцизний збір, який стягується з імпорتنих нафтопродуктів і транспортних засобів, частка яких надходить до загального фонду, а частка – до спеціального фонду Державного бюджету. Конкретне співвідношення цих відрахувань встановлюється законом про Державний бюджет України на поточний рік.

Вищезазначені умови реалізуються завдяки ефективному державному регулюванню зовнішньоекономічної діяльності, існуванню необхідної бази нормативно-правових актів у галузі митної справи, а головне – обґрунтованому плануванню доходів Державного бюджету України від зовнішньоекономічної діяльності.

Існує декілька чинників, які суттєво впливають на обсяг надходжень від зовнішньоекономічної діяльності до Державного бюджету [14, с. 138-156].

До першої групи чинників належать зміна нормативно-правової бази України та законодавства країн-контрагентів, залучення України до системи міжнародних дорожніх перевезень, а також зміна митних правил України. Методика визначення надходжень митних платежів до Державного бюджету передбачає аналіз планових змін законодавства, але врахувати їх у повному обсязі фактично неможливо.

До другої групи чинників можна віднести зміну кон'юнктури ринку, підвищення (зниження) темпів зростання виробництва в окремих галузях економіки, структурні зміни в економіці, що фактично неможливо передбачити.

До третьої групи чинників належать кількісні чинники, а саме: інфляційні процеси в економіці країни, зміна планових макроекономічних показників (зокрема курсу гривні до долара США та євро).

Для збільшення надходжень від акцизного оподаткування до бюджетів всіх рівнів України необхідно провести впорядкування переліку підакцизних товарів, визначити оптимальні розміри ставок акцизного збору, визначити рівень диференціації акци-

зних ставок у межах однієї групи підакцизних товарів, законодавчо закріпити порядок внесення змін податкових ставок та одиниць виміру, встановити співвідношення між акцизним збором і податком на додану вартість та скоротити пільги.

До проблемних питань зовнішньої торгівлі України належать значні податкові втрати економіки від експорту. Експортний потенціал України, обрахований як відношення експортної квоти до чисельності населення, у 2004-2005 рр. оцінюється коефіцієнтами 1,1-1,3, що у 2 рази перевищує відповідний показник розвинутих країн з приблизно однаковою чисельністю населення (Франція, Велика Британія, Корея). А, отже, Україна втрачає у два рази більше податкових надходжень від експорту товарів, ніж зазначені країни. Тому при розробці стратегії розвитку економіки України слід враховувати необхідність поступового заміщення половини імпорتنної квоти товарами національного виробництва, що забезпечуватиме можливість отримання більших податкових надходжень.

За економічним потенціалом Україна входить до першої п'ятірки країн Європи, а за ефективністю його використання замикає першу сотню країн світу. Неабиякою мірою це пояснюється низькою конкурентоспроможністю експортного виробництва, обумовленою важким періодом депресії в економіці, пов'язаної зі структурними перетвореннями і переходом на ринкові відносини.

Висновки. За результатами аналізу проблемних питань розвитку зовнішньої торгівлі та економіки України ми дійшли таких висновків:

- експортна залежність української економіки полягає у zdeформованій структурі та недостатніх якісних показниках промислового виробництва;

- товарна і географічна прив'язка експорту є вкрай жорсткою;

- державна підтримка експорту сировинних товарів та продукції з низькою доданою вартістю консервує нинішній стан технологічного розвитку промисловості, гальмуючи її структурні перетворення;

- енергетична залежність країни від імпорту енергоносіїв зростає у міру їх подорожчання;

- високий ступінь відкритості економіки України спричиняє значне посилення впливу на неї змін у кон'юктурі зовнішніх ринків;

- реальна ревальвація гривні, що відбулася в останні роки, вплинула на стримування експорту і стимулювання імпорту;

- різке скорочення національного виробництва товарів широкого вжитку спричинило зростання імпорту цих товарів в Україну.

З огляду на це, необхідно активізувати структурне реформування виробництва на

базі розробки і реалізації стратегії науково-технічної імітації та імпортозамінюючої адаптації. Ця стратегія має бути спрямована на забезпечення випереджаючого розвитку інформаційних технологій та ряду інших наукомістких видів діяльності.

Таким чином, помірковане, цільове та ефективне застосування митних податків гарантуватиме оптимізацію надходжень від зовнішньоекономічної діяльності до Державного бюджету України, а отже, сприятиме фінансовій стабілізації та поліпшенню макроекономічної ситуації в країні.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

---

1. Митний кодекс України від 11.07.2002. – К.: Право, 2002.
2. *Овдієнко Н.О.* Стан основних макропоказників зовнішньоекономічної діяльності // Таможня. – 2006. – №3. – С. 20-25.
3. *Пашко П.В.* Митна політика та митна безпека України // Фінанси України. – 2007. – №1 – С.74-85.
4. *Длігач А.О.* Портфельний аналіз для визначення пріоритетів інтеграційного розвитку зовнішньої торгівлі України // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – №5 (28). – С. 20-24.
5. *Мельник Т.В.* Проблемні питання розвитку зовнішньої торгівлі та економічного зростання в Україні // Економіст. – 2007. – №4. – С.46-49.
6. *Лук'яненко О.В.* Особливості зовнішньоторгової політики при експорті сировини // Наукові записки. – Острог, 2006. – С. 457-465.
7. *Бураковський І.* Теорія міжнародної торгівлі. – 2-ге вид. – К.: Основи, 2006. – 240 с.
8. *Воронов К.Г.* Внешнеторговые операции в международной торговле. – М.: Внешторгиздат, 2004. – 283 с.
9. *Лысенко Ю.М.* Расчеты во внешней торговле. – К.: Вестник фондового рынка, 2005. – 336 с.
10. *Носаченко І.М.* Зовнішньоекономічні аспекти ринкової економіки: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2005. – 112 с.
11. *Савельєв Є.В.* Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі: Підручник / За ред. О.А.Устенка. – Тернопіль: Економ. думка, 2002. – 504 с.
12. Офіційний сайт Верховної Ради України // www.rada.com.ua
13. Офіційний сайт Державного комітету статистики України // www.ukrstat.com.ua
14. Офіційний сайт митної служби України // www.customs.com